

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

5.évf.

1959

2.sz.

Tomahin, N: +

CSEREKÖZPONTOK SZERVEZÉSE

A szerző bevezetőben felveti azt a problémát, hogy a Szovjetunió könyvtárai - és a könyvtárakkal szembeni igények - fejlődése kapcsán esedékessé válik az állomány országos méretű átcsoportosítása, "ujra-felosztása". Egyes könyvtárakban, elsősorban a profil és funkciók változása, de egyéb okok kapcsán is, az állomány kisebb-nagyobb hányada holt anyaggá válik, ugyanakkor ez az anyag más könyvtárakban hiányként jelentkezik.

A Moszkvai Egyetemi Könyvtár a tapasztalatok általánosítása érdekében, körlevelet intézett 53 könyvtárhoz azzal a kéréssel, hogy válaszoljanak a csere- és tartalékállomány problémáival kapcsolatban feltett kérdésekre. /Az 53 könyvtár között 20 egyetemi, 10 köztársasági, 15 határ-területi és megyei i. stb. könyvtár volt./ A kiküldött kérdőívre 22 könyvtár válaszolt /ezek közt 12 egyetemi, 4 köztársasági, illetve másfajta/. A válaszok elemzése azt bizonyította, hogy ezt a munkát alapjaiban át kell szervezni.

+ A szerző a Moszkvai Egyetemi Könyvtár gyarapítási osztályának vezetője.

1957 januárjában az ország különböző csere- és tartalékállományaiban több mint 21 millió kötet volt, köztük igen sok értékes kiadvány. Az anyagot azonban igen gyéren használták. A nehézségek mindenekelőtt azért jelentkeznek, mert a tartalékállományokról nincs központi katalógus. Férőhely híján a duplum-példányokat gyakran ömlesztve tárolják. Így aztán végleg lehetetlen a keresett könyvet megtalálni. És ami még ennél is rosszabb, a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma Állami Tudományos Könyvtárának igen értékes csereállománya - mely a maga nemében egyike a legnagyobbaknak - már 3 év óta ilyen "tartósított" állapotban van.

A továbbiakban a szerző a tartalék- és csereállományok tartatatlanságát, a könyvek épségét veszélyeztető elhelyezését számos konkrét példával illusztrálja.

Hogy milyen nehéz és bonyolult dolog könyvet kapni a csere- és tartalékállományból, a legjobban a következő példa mutatja: a Moszkvai Egyetemi Könyvtár gyarapítási osztálya 1957-ben 50 desiderata-jegyzéket készített 1870 címről. A jegyzékeket eljuttatta 173 könyvtárhoz azzal a kéréssel, hogy a csere keretében küldjék meg az igényelt könyveket. 30 könyvtár 112 könyvet küldött, 36 könyvtár azt válaszolta, hogy a keresett könyvek nincsenek meg, a hátralévő 107 könyvtár pedig az ismételt sürgető ellenére sem válaszolt. Ezek közt szerepel például a petrozavodszki, a dnepropetrovszki és a leningrádi Egyetemi Könyvtár stb.

Amikor valamely könyv felkutatását megindítják, az illető könyvtár nem tudja, hogy a szóban forgó könyv hol található. Ezért a keresett könyvekről készített jegyzékeket különböző könyvtáraknak kell megküldenie. Ilymódon számos helyen keresik egy és ugyanazont könyvet. Sok könyvtárnak módja sincs, hogy a jegyzékeket egybevesse a csereállományról készült kimutatással, mert ilyenekkel nem is rendelkezik, de az is előfordul, hogy katalógus szerint a könyv ugyan megvan, de valójában hozzáférhetetlen.

A felhasználást megnehezíti az a körülmény is, hogy egyes hatóságok - a Szovjetunió Minisztertanácsának 1955 május 14.-én kelt 938. számú határozatára hivatkozva - olyan utasítást adtak könyvtáraiknak, hogy a csere- és duplumállományból más hatóságok

könyvtárainak csak pénzbeli térítés ellenében adhatnak könyveket és folyóiratokat. /Az ellenszolgáltatás a kiadvány névértékével egyenlő./

Ennek eredményeképpen egyes könyvtárak csak abban az esetben hajlandók kiadni a kért könyvet, ha cserebe hasonló értékű, részükre szükséges anyagot kapnak. Előáll a büvös kör. Olyan helyzet alakul ki, mely ellentmond mindenféle logikának: a könyvek mozdulatlanul fekszenek, fokozatosan használhatatlannokká válnak, mert felhasználásukat egy sor akadály gátolja.

Az Egyes könyvtárak csereállományában gyakran nem is sejtett értékek rejlenek: ki gondolna arra például, hogy a moszkvai Timirjazev Mezőgazdasági Akadémia Könyvtárában németnyelvű építészeti szakkönyvek hevernek.

A csere- és tartalékállományon kívül - mely még úgy ahogy rendezett és katalógizált állapotban van - egyes könyvtárakban vannak olyan állomány részek is, melyekhez hozzá sem nyultak. 1958 elején például a Lett SzSzk Állami Köztársasági Könyvtár 60 000, a tomszki Egyetemi Könyvtár 30 000, a moszkvai Egyetemi Könyvtár pedig 190 000 feldolgozatlan könyvet jelentett. Ennek az anyagnak a feldolgozására nem folyósítanak hitelt, a könyvtár pedig képtelen a feldolgozást saját erejéből elvégezni. Sőt számos nagykönyvtárban /például a moszkvai Timirjazev Mezőgazdasági Akadémia Könyvtárában, a kazani, az urali, a tomszki egyetem könyvtárában és másutt/ a csereállomány gondozására sincsenek státusbeli dolgozók.

Az alábbiakban összefoglaljuk, hogy mit kellene tenni, véleményünk szerint, a csereállományok szélesebb körben való hasznosítására.

Elsősorban azokról az intézkedésekről szólunk, melyeket maguk a könyvtárak megtehetnek.

Mindenekelőtt jelentős mértékben csökkenteni kell a csereállományok méreteit. Nem szabad például megengedni a jövőben, hogy az egyik könyvtár a másiknak cél és értelem nélkül átadjon könyveket. A cél az, hogy a könyvtárak aktív állománya gyarapodjék. Tartalékba csak példányt kell bezárni a leggyakrab-

ban keresett kiadványokból. Ezenkívül minden könyvtár tartalék-állományában őrzi a saját és intézményeinek kiadványait, hogy azokat cserére felhasználhassa.

A könyvtáraknak felül kell vizsgálniuk állományukat és az elavult vagy sérült példányokat el kell távolítani: ezt a munkát 5 évenként legalább egyszer el kell végezni.

A csereállományból ki lehet iktatni a hivatalos kiadványokat, továbbá a könyvtár gyűjtőkörébe nem vágó egyéb anyagot is. Ennek végrehajtása úgy történik, hogy a felesleges kiadványokról jegyzéket készítünk és megküldjük valamennyi nagykönyvtárnak. A gyűjtőkör figyelembevételével készült válogató jellegű jegyzékeket a szakkönyvtáraknak is megküldjük. Azokat a könyveket, amelyeket a jegyzék kiküldésétől számított 6 hónapon belül senki sem igényelt, makulaturának kell tekinteni.

Mindezt azonban alapos katalogizálásnak kell megelőznie és az anyagot úgy kell felállítani, hogy a keresett kiadványt gyorsan meg lehessen találni.

A könyvtárosoknak kölcsönösen tiszteletben kell tartaniuk egymás munkáját. Egyetlen igénylést, kérést sem szabad megválaszolatlanul hagyni. Amennyiben a kérés nem teljesíthető, erről azonnal értesítést kell küldeni. Sajnos ezeket az elemi követelményeket nem minden könyvtár teljesíti.

Mielőtt hozzáfognánk a csereállomány rendezéséhez, meg kell állapítanunk a munka várható volumenét és a rendezéssel kapcsolatos kiadásokról készített költségvetést fel kell terjesztenünk a felügyeletet gyakorló minisztériumhoz /hatósághoz/. Meg kell értenünk, hogy a feladatot csak abban az esetben tudjuk eredményesen elvégezni, ha a minisztériumok és a hatóságok kellő segítséget nyújtanak a fennhatóságuk alá tartozó könyvtáraknak. Fel-tétlenül szükséges, hogy - a lehetőség szerint - megfelelő helyiségeket biztosítsunk a csereállomány számára, biztosítanunk kell továbbá a munkához szükséges anyagi eszközöket és személy-zetet.

A Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériumának végre már tisz-

táznia kellene az elavult tankönyvek és tansegédletek selejtezhetsőségének kérdését. Az oktatási programokban pontosan fel kellene tüntetni azokat a kiadványokat, amelyeket az egyetemi hallgatóknak ajánlunk. Amennyiben egyik-másik tankönyv, illetve a tankönyv egyes kiadásai elavultak, a könyvtárak számára utasítást kellene adni a vonatkozó anyag kiiktatására.

A szövetségi köztársaságok művelődésügyi minisztériumainak is behatóan kellene foglalkozniuk a csereállomány szervezésének kérdéseivel. Utasítást kellene kidolgozni az elavult kiadványok selejtzésére vonatkozóan, módosítani kellene az egyes minisztériumok olyan rendelkezéseit, amelyek pénzbeli ellenszolgáltatáshoz kötik, illetve egyenértékű kiadványt követelnek a tartalékállományból átadott könyvek fejében. A különböző hatóságokhoz tartozó könyvtárak között meg kell valósítani a díjmentes csere-kapcsolatot.

Ezek az intézkedések azonban nem oldják meg maradéktalanul a csereállományokban lévő könyvek jobb felhasználásának problémáját. A legjobb megoldást az övezeti, /zonális/, illetve köztársasági cserealapok létrehozása jelenthetné. Övezeti cserealap létesíthető például Távol Keleten, a Habarovszki Határterületi Könyvtárban. Innét el lehetne látni a habarovszki határterületet, az amuri, a primorei és a nizsne-amuri terület könyvtárait. Az Irkutszki Területi Könyvtár mellett létesítendő cserealap felölelhetné az irkutszki és a csitai területet, valamint a Burjat-Mongol Autonóm SzSzk-t. Szibériára nézve a Novoszibirszki Területi Könyvtár mellett lehetne csereállományt létesíteni. A Szaltúkov-Scsedrin Könyvtár az északi területeket láthatná el csereanyaggal, stb.

Nézetünk szerint azonban még ésszerűbb lenne, ha valamennyi köztársasági könyvtár mellett létesülnének központi cserealapok. Ami az OSzSzsK-t illeti ilyen cserealapot a Szovjetunió Állami Lenin Könyvtára mellett kellene szervezni.

Annak ellenére, hogy az újonnan létesítendő cserealapok részére pót-létszámra volna szükség, országos viszonylatban azonban jelentősen csökkenne azoknak a dolgozóknak a száma, akik jelenleg a csereállománnyal kapcsolatos munkákat végzik. Jelenleg a Szovjet

Tudományos Akadémia Könyvtárában például tizennégy, a Moszkvai Egyetemi Könyvtár állományában pedig nyolc fő végez ilyen munkát.

Nagyvonalakban tehát így képzeljük el a központi cserealapok munkáját. Az övezeti, illetve köztársasági cserealapok létrehozása után a könyvtárak a számukra nem szükséges könyveket átadják az illetékes központi könyvraktárnak. Itt az anyagot nyilvántartási számok rendjében állítják fel az állványokon, az anyagról csupán sommás állomány-nyilvántartás készül; az azonosításra betűrendes és szakkatalógus szolgálna /a szakkatalógus a fő tudományágak alapján tagolva részletesebb alosztás nélkül/.

A könyvek tárolására raktári helyiségek létesíthetők. A könyvtárak közvetlenül az illetékes központi cserealaphoz fordulhatnak a szükséges könyvek megszerzése érdekében. Amennyiben a keresett könyv nincs meg - tehát a csereigényt nem lehet kielégíteni - a központi cserealap dolgozói a nagy könyvtárak aktív állományáról a közeli években sürgősen létrehozandó - központi katalógus alapján közlik, hogy a keresett könyv, mely könyvtárállományában található. Minden központi cserealaphoz értesítőt /bulletint/ kell kiadnia meglévő állományáról, illetve a gyarapodásáról. Az ilyen tájékoztatás egyszerűbbé teszi a csereanyaggal való foglalkozást és lehetőséget nyújt az állomány maximális felhasználására.

A központi cserealapok létrehozásával lényegesen egyszerűbbé válik a könyvtárak számára szükséges könyvek felkutatása és megszabadulnak a felesleges könyvektől, valamint az ezekkel járó felesleges munkától. Bizonyos mértékig megoldja a raktározási problémákat is. Az újonnan létesítendő könyvtárak számára pedig lehetővé teszi, hogy különösebb munkaerő-ráfordítás és költségek nélkül összegyűjtsék a szükséges könyveket. Ezek az intézkedések elősegítik az olvasók jobb kiszolgálását és általában a könyvtári munka megjavítását is.

Javaslatunk nem tartanak igényt a teljességre. Elgondolásaink mellett más megoldások is javasolhatók. Egy azonban biztos: rendkívül fontos és halaszthatatlan feladat, hogy

gyökeresen megváltoztassuk és megjavítsuk a könyvtáraink csere- és tartalékállományokkal kapcsolatos munkáját. Kívánatos, hogy e probléma megvitatásában minél több könyvtári dolgozó vegyen részt.

Az OSzSzSzK Művelődésügyi Minisztériumának, csakugy mint a többi szövetséges köztársaság művelődésügyi minisztériumainak - a szóban forgó kérdés alaposabb tanulmányozására - bizottságot kellene létrehoznia a könyvtártudomány tekintélyes szakembereiből és a kérdést széles körben kellene megvitatni.

Az intézkedések eredményeként a Szovjetunió Minisztertanácsának megfelelő határozatot kellene hoznia a cserealapok felállításáról. Az idevonatkozó javaslat /tervezet/ előkészítését az OSzSzSzK Művelődésügyi Minisztériuma mellett működő Népművelési Főigazgatóságnak kell magára vállalnia. A határozatban szabályozni kell mindazokat a kérdéseket, amelyek a helyiségekkel, a személyzettel, a hitelkerettel, valamint a különböző határidőkkel függenek össze.

Ez az újjászervezés módot adna arra, hogy a csere- és tartalékállományokkal kapcsolatos munkát gyökeresen átalakítsuk.

Eredeti cím: Pora szozdat' central'nüe obmennüe fondü.

Megjelent: Bibliotekar', 1958. 6. no. 38-41.p.

OSzK.ford.sz.: 2045.